

Short Communication

Effect of the COVID-19 pandemic on the quality of clinical education from the students' view of Tabas School of Nursing

Mostafa Abdollahi ¹, Ayoub Ayar ¹, Seyede Fatemeh Hosseini ^{2*}

ABSTRACT

The COVID-19 epidemic is a serious challenge for clinical education that has made nursing students and their tutors face problems in the learning and teaching process. The mean score of quality of clinical education in nursing students was obtained at 36.99 ± 9.14 during the COVID-19 pandemic. The highest mean quality score of clinical education belonged to the “I willingly and voluntarily come to the bedside to perform educational procedures” (4.38 ± 1.4), while the lowest mean score was related to the item “In general, due to the restrictions created by the COVID-19 conditions, I feel that the quality of clinical education has decreased” (2.15 ± 1.18). It is highly recommended to carry out educational interventions to improve the educational goals in the clinical environment, boost the clinical performance of instructors, enhance communication between medical staff and nursing students, revise the evaluation process of nursing students, and increase the quality of welfare facilities in medical centers.

Keywords: COVID-19, Nursing Student, Quality of Clinical Education

Citation: Abdollahi M, Ayar A, Hosseini SF. [Effect of the COVID-19 pandemic on the quality of clinical education from the students' view of Tabas School of Nursing]. J Birjand Univ Med Sci. 2023; 30(2): 196-203. [Persian]

DOI <http://doi.org/>

Received: June 10, 2023

Accepted: August 11, 2023

¹ Department of Nursing, Tabas School of Nursing, Birjand University of Medical Sciences, Birjand, Iran

² Department of Anatomy, Tabas School of Nursing, Birjand University of Medical Sciences, Birjand, Iran

***Corresponding author:** Department of Anatomy, Tabas School of Nursing, Birjand University of Medical Sciences, Birjand, Iran
Tel: +98-9915328722 Fax: +9832383462 E-mail: Seyedefatemeh.hossieni@bums.ac.ir

بررسی اثر پاندمی COVID-19 بر کیفیت آموزش بالینی از دیدگاه دانشجویان دانشکده پرستاری طبس

مصطفی عبدالهی^۱، ایوب ایار^۱، سیده فاطمه حسینی^{۲*}

چکیده

اپیدمی کووید-۱۹ یک چالش مهم در سیستم‌های آموزش بالینی است که مربیان و دانشجویان پرستاری را با مشکلاتی در فرآیند یادگیری و یاددهی در محیط بیمارستانی مواجه کرده است. میانگین کیفیت آموزش بالینی در دوران پاندمی کووید ۱۹ در افراد مورد پژوهش برابر با $36/99 \pm 9/14$ بود. بیشترین میانگین کیفیت آموزش بالینی در گویه "از روی میل و داوطلبانه برای انجام پروسیجرهای آموزشی به بالین حاضر می‌شوم" با میانگین $4/38 \pm 1/40$ و کمترین در گویه "به‌طور کلی به علت محدودیت‌های موجود در شرایط بیماری کرونا، احساس می‌کنم کیفیت آموزش‌های بالینی کاهش یافته است"، با میانگین $2/15 \pm 1/18$ بود. پیشنهاد می‌شود مداخلات آموزشی لازم جهت ارتقای وضعیت اهداف آموزشی در محیط بالینی، بهبود عملکرد بالینی مربیان، برخورد با دانشجو توسط پرسنل درمانی، تجدید نظر در روند ارزشیابی دانشجویان پرستاری و همچنین ایجاد امکانات رفاهی در مراکز درمانی صورت گیرد.

واژه‌های کلیدی: کووید-۱۹، دانشجوی پرستاری، کیفیت آموزش بالینی

مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند. ۱۴۰۲؛ ۳۰(۲): ۱۹۶-۲۰۳.

دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۲۰ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۲۰

^۱ گروه پرستاری، دانشکده پرستاری طبس، دانشگاه علوم پزشکی بیرجند، بیرجند، ایران

^۲ گروه آناتومی، دانشکده پرستاری طبس، دانشگاه علوم پزشکی بیرجند، بیرجند، ایران

***نویسنده مسئول:** گروه آناتومی، دانشکده پرستاری طبس، دانشگاه علوم پزشکی بیرجند، بیرجند، ایران

آدرس: خراسان جنوبی - طبس - دانشکده پرستاری طبس

تلفن: ۰۵۶۳۲۳۸۳۴۶۰ نمابر: ۰۵۶۳۲۳۸۳۴۶۲ پست الکترونیکی: seyedefatemeh.hosseini@bums.ac.ir

مقدمه

آموزش پزشکی بخشی مهم از نظام آموزش عالی است که با سلامت فرد و جامعه سروکار داشته و آموزش پرستاری به عنوان شاخه‌ای مهم از این نظام، وظیفه تربیت نیروی پرستار کارآمد و شایسته عضویت در تیم سلامت و درمان را به عهده دارد؛ به گونه‌ای که فارغ‌التحصیلان این رشته بتوانند به ارائه خدمات بهداشتی، پیشگیری، آموزشی و مراقبتی بپردازند (۱).

آموزش بالینی به عنوان بخشی از آموزش پزشکی و قلب آموزش پرستاری، فعالیت تسهیل‌کننده یادگیری در محیط بالینی است که بیش از نیمی از زمان آموزش دانشجویان پرستاری را به خود اختصاص می‌دهد و در آن استاد و دانشجو به یک اندازه سهم دارند (۲). آموزش بالینی با هدف ایجاد تغییرات قابل اندازه‌گیری در دانشجویان برای انجام مراقبت‌های بالینی و ایجاد سطح مناسبی از مهارت در دانشجویان پرستاری انجام می‌شود (۳).

کسب و گسترش مهارت‌های حرفه‌ای پرستاری برای به وجود آوردن شرایط مناسب در مراقبت‌های بالینی از اهداف آموزش بالینی است (۴). در مطالعات انجام شده در ایران، مسائل مرتبط با آموزش بالینی در دانشکده‌های پرستاری مختلف مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج مطالعات مختلف نشان داده که نبود مربی آموزش بالینی مؤثر، عدم برنامه‌ریزی آموزشی کارآمد، ناکافی بودن امکانات آموزشی، ناهماهنگی بین مطالب تئوری و استفاده از آن در آموزش عملی، ترس دانشجویان، بی‌کفایتی مربیان بالینی و فضای ناخوشایند محیط بالینی از جمله چالش‌های محیط بالین از دیدگاه دانشجویان بوده است (۵-۷).

با گسترش ویروس کرونا، سیستم آموزشی بالینی با یک بحران کاملاً جدید و بزرگ روبرو شد. بیماری کروناویروس یک سندرم حاد تنفسی است که اولین بار موارد جدید این بیماری در دسامبر ۲۰۱۹ در شهر ووهان چین شناسایی شد و در زمان کوتاهی به سرعت در سراسر نقاط جهان گسترش یافت. سرعت سرایت و همه‌گیری این بیماری به قدری بالا بود که در تاریخ ۱۱ مارس ۲۰۲۰، سازمان بهداشت جهانی کووید-۱۹ را به عنوان همه‌گیری در سرتاسر جهان اعلام کرد (۸). بیشتر مراکز آموزشی جهت جلوگیری از روند گسترش کرونا در دوره بحران شیوع کرونا راهکارهایی مانند ایجاد

فاصله‌گذاری اجتماعی، تعطیل نمودن دانشگاه‌ها و استفاده از روش‌های مختلف آموزش مجازی را اتخاذ نمودند.

یکی از این دانشکده‌هایی که طی پاندمی کووید-۱۹ همچنان به رسالت خود یعنی تربیت دانشجویان پرستاری پایبند بوده و آموزش‌ها را متوقف نساخته، دانشکده پرستاری طبس است. با توجه به شرایط بحرانی موجود حال این سؤال مطرح می‌شود که نتیجه این آموزش‌ها چه بوده و میزان رضایت دانشجویان از آموزش‌های بالینی چقدر بوده است؟ در راستای برنامه‌های ارتقا کیفیت بررسی کیفیت خدمات یکی از گام‌های اساسی است. کیفیت پایین آموزش بالینی منجر به تربیت نیروی انسانی بی‌کیفیت و فاقد توان علمی و تخصصی می‌شود و در نتیجه اهداف برنامه‌های نظام سلامت کشور که متکی بر نیروی انسانی ماهر است، محقق نمی‌شود؛ لذا این عامل نقش و اعتبار وجودی مراکز آموزشی بالینی را زیر سؤال خواهد برد (۹). با توجه به اینکه آموزش علوم پزشکی نیازمند رشد و تغییر در راستای الگوهای کیفی آموزش بوده و توجه به کیفیت در سازمان‌های خدماتی و به‌ویژه دانشگاه‌ها، نه تنها مهم بلکه حیاتی است؛ لذا این اهمیت در دانشگاه‌های علوم پزشکی نیز به دلیل ماهیت متفاوت خدمات، بیشتر احساس می‌شود (۱۰).

روش تحقیق

پژوهش حاضر یک مطالعه توصیفی از نوع مقطعی بود که بر روی دانشجویان کارشناسی پرستاری، اتاق عمل و کاردانی فوریت دانشکده پرستاری طبس در بازه زمانی دی‌ماه ۱۳۹۹ لغایت فروردین ۱۴۰۰ انجام شد. این مطالعه توسط کمیته اخلاق معاونت پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند با کد اخلاق IR.BUMS.REC.1399.407 مورد تأیید قرار گرفت. جامعه آماری تحقیق شامل کلیه دانشجویان کارورزی دانشکده پرستاری طبس در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ بود که تحت سیستم یکسان آموزشی از سوی دانشگاه قرار داشتند. حجم نمونه شامل تعداد ۱۸۰ دانشجو بود که تمام آن‌ها به روش سرشماری وارد مطالعه شدند که در نهایت تعداد ۱۷۰ دانشجو حاضر به شرکت در مطالعه شدند که در مقاطع کارشناسی و کاردانی مشغول به تحصیل بودند. معیار ورود به مطالعه همه دانشجویان کارورزی دانشکده پرستاری طبس و سابقه

بررسی نرمال بودن، تی مستقل و آنالیز واریانس) استفاده گردید. در تحلیل داده‌ها، سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ از نظر آماری معنادار لحاظ شد (۱۰).

یافته‌ها

یافته‌ها نشان داد کیفیت آموزش بالینی در دوران پاندمی کووید ۱۹ با مقطع تحصیلی ارتباط معنی‌داری داشت ($P=0/047$)، به طوری که کیفیت آموزش بالینی در دوران پاندمی کووید ۱۹ از دیدگاه دانشجویان کاردانی به صورت معنی‌داری از دانشجویان کارشناسی بیشتر بود. همچنین یافته‌ها نشان داد کیفیت آموزش بالینی افراد مورد پژوهش با رشته تحصیلی دانشجویان نیز ارتباط معنی‌داری داشت ($P=0/021$). نتایج آزمون دو به دو شفه نشان داد کیفیت آموزش بالینی از دیدگاه دانشجویان فوریت‌های پزشکی از دانشجویان اتاق عمل به صورت معنی‌داری بیشتر بود ($P=0/027$). بین کیفیت آموزش بالینی دانشجویان رشته‌های فوریت پزشکی و پرستاری ($P=0/260$) و رشته‌های اتاق عمل و پرستاری ($P=0/154$) اختلاف معنی‌داری مشاهده نشد.

میانگین کیفیت آموزش بالینی در دوران پاندمی کووید ۱۹ در افراد مورد پژوهش برابر با $36/99 \pm 9/14$ بود. بیشترین میانگین کیفیت آموزش بالینی در گویه "از روی میل و داوطلبانه برای انجام پروسیجرهای آموزشی به بالین حاضر می‌شوم" با میانگین $40/38 \pm 1/40$ و کمترین در گویه "به طور کلی به علت محدودیت‌های موجود در شرایط بیماری کرونا، احساس می‌کنم کیفیت آموزش‌های بالینی کاهش یافته است"، با میانگین $2/15 \pm 1/18$ بود.

پاندمی کووید-۱۹، بر روش متداول آموزش مؤسسات دانشگاهی در سراسر جهان تأثیر گذاشت و از آنجایی که دانشجویان، مهم‌ترین افراد در نظام آموزش هستند، لذا ارزیابی کیفیت آموزش در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، همواره یکی از دغدغه‌های متولیان نظام آموزشی بوده است. با استفاده از این رویکرد می‌توان تجربه سبک‌های موفق یاددهی-یادگیری را معرفی، مشخص و ارزشیابی نمود و آغازگر چرخه اصلاح و بهبود فرایند آموزش حتی در شرایط بحرانی مانند پاندمی کووید-۱۹ شد.

تحصیل به روش مجازی در دانشکده بودند. پرسشنامه‌هایی که در آن‌ها به بیش از ۷۰٪ سوالات پاسخ داده نشده بود به عنوان معیار خروج در نظر گرفته شد که هیچ یک از پرسشنامه‌ها به صورت ناقص تکمیل نگردیده بود.

ابزار اندازه‌گیری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته شامل دو بخش: فرم مشخصات دموگرافیک و بخش دوم پرسشنامه کیفیت آموزشی بالینی در زمان شیوع کرونا بود. پرسشنامه خودارزشیابی کیفیت آموزش بالینی مجازی با استفاده از مرور متون جهت بررسی کیفیت آموزش مجازی در دانشجویان در دوران پاندمی کووید ۱۹ توسط محققین این مطالعه طراحی شده است. پرسشنامه کیفیت آموزش بالینی بر اساس ۱۱ گویه و در هر گویه با مقیاس ۶ درجه‌ای لیکرت در نظر گرفته شد. دامنه نمرات بین ۱۱-۶۶ بود. همچنین دانشجویان قبل از پر کردن پرسشنامه با اهداف و روش مطالعه از جمله روش کار آشنا شدند. رضایت آگاهانه از دانشجویان قبل از مطالعه اخذ گردید و به آن‌ها در مورد رعایت کامل محرمانگی و بدون نام بودن اطلاعات، توضیحات لازم داده شد. ابزار مورد استفاده در این مطالعه شامل دو بخش: فرم مشخصات دموگرافیک (سن، جنس، مقطع تحصیلی، رشته تحصیلی، میانگین معدل، وضعیت محل سکونت، مهارت کار با سامانه‌های مجازی، شیوه دسترسی به آموزش مجازی) و پرسشنامه محقق ساخته خودارزشیابی کیفیت آموزش بالینی مجازی بود.

در این مطالعه جهت بررسی ثبات درونی ابزار از روش آلفای کرونباخ استفاده شد، بدین صورت که پرسشنامه به ۳۰ نفر از دانشجویان واجدالشرایط داده شد و الفای کرونباخ برای کل ابزار برابر با ۰/۹۵۵ به دست آمد. همچنین جهت بررسی تکرارپذیری از روش همبستگی درون خوشه‌ای (ICC) استفاده شد، به صورتی که ابزار به فاصله زمانی دو هفته توسط واجدین شرایط تکمیل شد. مقدار ICC برای کل ابزار برابر با ۰/۹۰۷ به دست آمد. لازم به ذکر است داده‌های این ۳۰ نفر در نمونه‌گیری اصلی لحاظ نشد. تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۲ صورت گرفت. به این منظور از آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار) و آمار استنباطی (آزمون‌های آماری کولموگروف اسمیرنوف جهت

جدول ۱- شاخص‌های عددی کیفیت آموزش از دیدگاه دانشجویان دانشکده پرستاری شهر طبس در دوران پاندمی کووید ۱۹ برحسب مشخصات فردی و بررسی ارتباط آن‌ها، سال ۱۴۰۰-۱۳۹۹

نام متغیر	فراوانی	درصد	کیفیت آموزش بالینی انحراف معیار± میانگین	نتایج آزمون
سن (سال)	۱۸-۲۲	۱۳۸	۲/۹±۳۹/۳۷	P=۰/۲۴۱
	بیشتر از ۲۲	۸/۱۸	۲۸/۳۵±۵۷/۹	تی مستقل
جنس	زن	۸۸	۳۰/۳۶±۹۵/۹	P=۰/۳۱۲
	مرد	۲/۴۸	۷۳/۳۷±۱۸/۸	تی مستقل
مقطع تحصیلی	کاردانی	۰/۱	۱۷/۴۱±۹۳/۶	P=۰/۰۴۷
	کارشناسی	۰/۹	۵۳/۳۶±۲۶/۹	تی مستقل
	اتاق عمل	۸/۲۱	۲/۳۴±۷۱/۱	
رشته تحصیلی	پرستاری	۲/۶۸	۳۲/۳۷±۶۴/۸	P=۰/۰۲۱
	فوریت‌های پزشکی	۰/۱	۱۷/۴۱±۹۳/۶	آنالیز واریانس
	۱۲-۱۴	۰/۱	۹۴/۳۷±۷/۹	
میانگین معدل	۱۴-۱۶	۵/۴۶	۱۸/۳۸±۷۸/۸	P=۰/۲۶۲
	۱۶-۱۸	۶/۳۷	۷۹/۳۵±۶۰/۹	آنالیز واریانس
	۱۸-۲۰	۹/۵	۶۰/۳۳±۵۲/۸	
وضعیت محل سکونت	بومی	۶/۲۷	۱۹/۳۷±۶۲/۸	P=۰/۸۶۳
	غیربومی	۴/۷۲	۹۱/۳۶±۳۷/۹	تی مستقل

بحث

با شروع پاندمی کووید-۱۹ و به دنبال شیوع گسترده آن از ژانویه، ۲۰۲۰ سیستم آموزش دانشگاهی در تمامی دنیا و همچنین کشور ایران تحت تأثیر قرار گرفت و با تغییرات ویژه‌ای مواجه شد. دانشکده پرستاری طبس دانشگاه علوم پزشکی بیرجند نیز از این امر مستثنا نبوده است. در این مطالعه کیفیت آموزش بالینی از دیدگاه دانشجویان دانشکده پرستاری طبس در دوران پاندمی کووید-۱۹ مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌های این مطالعه نشان داد که میانگین کیفیت آموزش بالینی در دوران پاندمی کووید-۱۹ در افراد مورد پژوهش برابر با ۳۶/۹۹ بود که کمتر از میانه ابزار بود (۳۸/۵) بود.

بر اساس نتایج به دست آمده از پژوهش مهیار و همکاران، کیفیت آموزش بالینی از دیدگاه دانشجویان پرستاری در دوره اپیدمی کووید-۱۹ در سطح متوسط قرار داشت (۱۱). در مطالعه Iurcov و همکاران، دو سوم دانشجویان شرکت کننده در مطالعه، کیفیت و عملکرد بالینی در دوران شیوع کووید-۱۹ را متوسط گزارش کردند (۱۲). در مطالعه Dutta و همکاران،

کاهش کیفیت آموزش بالینی در رشته‌های پزشکی و پرستاری نسبت به دوران قبل از شیوع کووید-۱۹ گزارش شد (۱۳). نتایج مطالعه فارسی و همکاران نشان داد که علیرغم شرایط بحرانی حاکم بر جامعه جهانی و شرایط بحرانی کشور در دوره پاندمی کووید-۱۹ آموزش‌های ارائه شده در دانشکده پرستاری آجا از نظر اکثریت دانشجویان در سطح رضایت بخش و عالی قرار داشت (۱۴). در مطالعاتی که در کشورهای عربستان و پاکستان انجام شده نشان داده شد که آموزش بالینی با استفاده از روش ویدیو کنفرانس و آموزش‌های آنلاین در زمان همه‌گیری کووید-۱۹ تأثیر مثبتی بر میزان رضایت دانشجویان داشته است (۱۶، ۱۵). نتایج مطالعه ژاله جو و همکاران نشان داد که وضعیت آموزش بالینی در حیطه‌های معرفی درس، محتوای آموزشی، تعامل و بازخورد، سنجش و ارزشیابی از نظر دانشجویان نسبتاً مطلوب می‌باشد (۱۷). تفاوت‌های این مطالعه با نتایج بعضی از مطالعات می‌تواند به دلیل تفاوت در جامعه و محیط مورد مطالعه باشد. یافته‌های این مطالعه نشان داد کیفیت آموزش بالینی در دوران پاندمی کووید-۱۹ با مقطع تحصیلی ارتباط معنی‌داری داشت، به طوری که کیفیت آموزش بالینی در دوران پاندمی کووید-۱۹ از

دانشجویان تحصیلات تکمیلی در دانشکده می‌باشد. بنابراین، نتایج این مطالعه قابل تعمیم به کلیه دانشجویان پرستاری کشور نمی‌باشد. همچنین از آنجایی که داده‌های مطالعه حاضر، نتیجه پاسخگویی دانشجویان به سؤالات پرسشنامه می‌باشد، احتمال عدم پاسخ واقعی دانشجویان مورد مطالعه به گویه‌های آن به دلیل ترس از افشاشدن نظرات آن‌ها وجود دارد.

نتیجه‌گیری

کووید-۱۹ بر روش متداول آموزش مؤسسات دانشگاهی در سراسر جهان تأثیر گذاشت. از آنجایی که دانشجویان، مهم‌ترین افراد در نظام آموزش هستند، ارزیابی کیفیت آموزش در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، همواره یکی از دغدغه‌های متولیان نظام آموزشی بوده است. با استفاده از این رویکرد می‌توان تجربه سبک‌های موفق یاددهی-یادگیری را معرفی، مشخص و ارزشیابی نمود و آغازگر چرخه اصلاح و بهبود فرایند آموزش حتی در شرایط بحرانی مانند پاندمی کووید-۱۹ شد.

تقدیر و تشکر

بدین‌وسیله از همکاری کلیه دانشجویان شرکت‌کننده که در مدت اجرای این مطالعه ما را یاری نمودند کمال تشکر و سپاس را داریم. این مقاله حاصل طرح تحقیقاتی تحت عنوان بررسی و مقایسه اثر پاندمی کووید ۱۹ بر کیفیت آموزش از دیدگاه دانشجویان در دانشکده پرستاری مامایی مشهد، بیرجند، خراسان شمالی، دانشکده پرستاری طبس و دانشکده علوم پزشکی اسفراین در سال ۱۳۹۹ با کد رهگیری ۵۵۹۳ می‌باشد که با حمایت دانشگاه علوم پزشکی بیرجند اجرا شده است.

تضاد منافع

نویسندگان مقاله اعلام می‌دارند که هیچ گونه تضاد منافی در پژوهش حاضر وجود ندارد.

دیدگاه دانشجویان کاردانی به‌صورت معنی‌داری از دانشجویان کارشناسی بیشتر بود. در مطالعه فارسی و همکاران دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد نسبت به دانشجویان کارشناسی رضایت بیشتری از دوره تحصیلی داشتند، در حالی که معدل کل و رضایت‌مندی آن‌ها از آموزش مجازی تفاوت معنی‌داری نداشت (۱۴). در این راستا، در مطالعه‌ای گزارش شد که رشته‌های مقطع دکترا رضایت‌مندی بیشتری از دوره تحصیلی خود داشتند (۱۸).

همچنین یافته‌ها نشان داد کیفیت آموزش بالینی افراد مورد پژوهش با رشته تحصیلی دانشجویان نیز ارتباط معنی‌داری داشت. کیفیت آموزش بالینی از دیدگاه دانشجویان فوریت‌های پزشکی از دانشجویان اتاق عمل به‌صورت معنی‌داری بیشتر بود. بین کیفیت آموزش بالینی دانشجویان رشته‌های فوریت پزشکی و پرستاری و رشته‌های اتاق عمل و پرستاری اختلاف معنی‌داری مشاهده نشد. در مطالعه عثمانی در مجموع رضایت دانشجویان دانشکده بهداشت بیشتر از سایرین بود. این می‌تواند به دلیل تعداد زیاد دانشجویان این رشته در مقطع کارشناسی بدون دروس عملی و بالینی باشد (۱۹).

با توجه به یافته‌های مطالعه، در کیفیت آموزش بالینی افراد مورد پژوهش با ترم تحصیلی، جنس، سن، معدل دانشجویان ارتباط معنی‌داری مشاهده نشد. در مطالعه فارسی و همکاران بین رضایت‌مندی کلی دانشجویان از دوره تحصیلی با ترم تحصیلی آنان ارتباط معکوس معنی‌داری دیده شد. در واقع، ترم تحصیلی دانشجویان به عنوان تنها متغیر پیش‌بینی‌کننده رضایت دانشجویان از دوره تحصیل محسوب می‌شود. همچنین در مطالعه آن‌ها بین رضایت‌مندی کلی دانشجویان از کیفیت دوره تحصیلی با متغیرهای سن، جنس، معدل ترم قبل، معدل کل، مقطع تحصیلی و تعداد واحدهای انتخابی دانشجویان ارتباط معنی‌دار آماری دیده نشد (۱۴). این در حالی است که نوغان و همکاران ارتباطی بین ترم تحصیلی و رضایت‌مندی کلی آن‌ها از دوره آموزشی گزارش نمودند (۱۸).

در حالی که در مطالعات Lecuyer و همکاران و Asirifi و همکاران، دانشجویان پرستاری ترم‌های بالاتر، کیفیت آموزش بالینی را مطلوب‌تر گزارش کرده بودند (۲۱، ۲۰).

در این مطالعه محدودیت‌هایی که پژوهشگر با آن روبرو بود تعداد محدود نمونه‌های مورد پژوهش بوده و نیز عدم وجود

منابع:

- 1- Mahram B, Vahidi M, Mojali M, Hosseini Shaheidi L. Achievement to the educational goals of undergraduate nursing students from view point of students and head nurses. *J Nurs Educ*. 2013; 1(2): 29-35. [Persian] URL: <http://jne.ir/article-1-31-en.html>
- 2- Khorsandi M, Khosravi S. Investigation of the view of nursing and midwifery students about clinical education condition in nursing and midwifery college of Arak University of Medical Science. *J Arak Uni Med Sci*. 2002; 5(1): 29-32. [Persian] URL: <http://jams.arakmu.ac.ir/article-1-6693-en.html>
- 3- Baraz Pardanjeni S, Lorizadeh M. Clinical Education Status According to the Nursing and Midwifery Student's Point of View, Tehran University of Medical Sciences. *J Med Educ Develepe Center*. 2008; 5(2): 102-12. [Persian] URL: https://sdme.kmu.ac.ir/article_90144.html
- 4- Arribas-Marín J, Hernández-Franco V, Plumed-Moreno C, Blanco-Blanco Á. Applying the social cognitive model of well-being in the nursing clinical practicum: A structural equation modeling analysis with a Spanish student's sample. *Nurse Educ Pract*. 2021; 52: 103028. DOI: [10.1016/j.nepr.2021.103028](https://doi.org/10.1016/j.nepr.2021.103028)
- 5- Gaeeni M, Rezaei M, Khoramirad A, Parizad A. The challenges of clinical education in nursing: A qualitative analysis of nursing students and clinical instructors' perspectives. *J Nurs Midwifery Sci* . 2021; 8(4): 260. DOI: [10.4103/jnms.jnms_151_20](https://doi.org/10.4103/jnms.jnms_151_20)
- 6- Asirifi M, Ogilvie L, Barton S, Aniteye P, Stobart K, Bilash O, et al. Assessing challenges of clinical education in a baccalaureate nursing program in Ghana. *J Nurs Educ Pract*. 2017; 7(10): 109-18. DOI: [10.5430/jnep.v7n10p109](https://doi.org/10.5430/jnep.v7n10p109)
- 7- Farzi S, Shahriari M, Farzi S. Exploring the challenges of clinical education in nursing and strategies to improve it: A qualitative study. *J Educ Health Promot*. 2018; 7: 115. DOI: [10.4103/jehp.jehp_169_17](https://doi.org/10.4103/jehp.jehp_169_17)
- 8- Raoofi A, Takian A, Sari AA, Olyaeemanesh A, Haghghi H, Aarabi M. COVID-19 pandemic and comparative health policy learning in Iran. *Arch Iran Med*. 2020; 23(4): 220-34. DOI: [10.34172/aim.2020.02](https://doi.org/10.34172/aim.2020.02)
- 9- Esmaeili N, Golafshani A, Khavan M. Effective Factors on Improving Educational Quality Management Approach in Medical Science Education. *Clin Exc*. 2019; 9(2): 1-10. [Persian] URL: <http://ce.mazums.ac.ir/article-1-456-en.html>
- 10- Lee N-J, An J-Y, Song T-M, Jang H, Park S-Y. Psychometric evaluation of a patient safety competency self-evaluation tool for nursing students. *J Nurs Educ*. 2014; 53(10): 550-62. DOI: [10.3928/01484834-20140922-01](https://doi.org/10.3928/01484834-20140922-01)
- 11- Mahyar Z, Paydar S, Pooresmaeil M, Allahyari I, Nemati Wakilabad R. A Survey of the Quality of Clinical Education from the Perspective of Nursing Students during the Outbreak of COVID-19 in Ardabil University of Medical Sciences *J of healthcare* . 2022; 24(3): 232-44. [Persian] URL: <http://hcjournal.arums.ac.ir/article-1-1373-en.html>
- 12- Iurcov R, Pop L-M, Iorga M. Impact of COVID-19 pandemic on academic activity and health status among romanian medical dentistry students; A Cross-Sectional Study. *Int J Environ Res Public Health*. 2021; 18(11): 6041. DOI: [10.3390/ijerph18116041](https://doi.org/10.3390/ijerph18116041)
- 13- Dutta S, Ambwani S, Lal H, Ram K, Mishra G, Kumar T, et al. The satisfaction level of undergraduate medical and nursing students regarding distant preclinical and clinical teaching amidst COVID-19 across India. *Adv Med Educ Pract*. 2021; 113-22. DOI: [10.2147/AMEP.S290142](https://doi.org/10.2147/AMEP.S290142)
- 14- Farsi Z, Aliyari S, Ahmadi Y, Afaghi E, Sajadi SA. Satisfaction of the quality of education and virtual education during the Covid-19 pandemic in nursing students of aja university of medical sciences in 2020. *J Mil Med*. 2021; 23(2): 174-85. [Persian] DOI: [10.30491/JMM.23.2.174](https://doi.org/10.30491/JMM.23.2.174)
- 15- Faize FA, Nawaz M. Evaluation and Improvement of students' satisfaction in online learning during COVID-19. *Open Praxis*. 2020; 12(4): 495-507. DOI: [10.5944/openpraxis.12.4.1153](https://doi.org/10.5944/openpraxis.12.4.1153)
- 16- Fatani TH. Student satisfaction with videoconferencing teaching quality during the COVID-19 pandemic. *BMC Med Educ*. 2020; 20(1): 1-8. DOI: [10.1186/s12909-020-02310-2](https://doi.org/10.1186/s12909-020-02310-2)

- 17- Zhalehjoon AM, Momeni Z, Akbari Kamrani M, Khalili A, Riahi S, et al . Virtual Education status from the Perspective of Students at Alborz University of Medical Sciences in the Covid-19 Pandemic Period. J Med Edu Dev. 2021; 14(42): 37-45. [Persian] DOI: [10.52547/edcj.14.42.37](https://doi.org/10.52547/edcj.14.42.37)
- 18- Cheraghi M, Mahjub H. urvey on Satisfaction from Quality of Passed Educational Course from Last Year Students' Perspective of Hamadan University of Medical Sciences.Iran.J.Nurs.Res. 2013; 8(1): 76-86. [Persian] URL: <http://ijnr.ir/article-1-1146-en.html>
- 19- Osmani F. Analysis of students satisfaction with virtual education in Medical Science University during the pandemic outbreak of COVID-19. Int j assess tool educ. 2021; 8(1): 1-8. DOI: [10.21449/ijate.854675](https://doi.org/10.21449/ijate.854675)
- 20- L'Ecuyer KM. Clinical education of nursing students with learning difficulties: An integrative review (part 1). Nurse Educ Pract. 2019; 34: 173-84. DOI: [10.1016/j.nepr.2018.11.015](https://doi.org/10.1016/j.nepr.2018.11.015)
- 21- Asirifi M, Ogilvie L, Barton S, Aniteye P, Stobart K, Bilash O, et al. Reconceptualising preceptorship in clinical nursing education in Ghana. Int J Afr Nurs Sci. 2019; 10(1): 159-66. DOI: [10.1016/j.ijans.2019.04.004](https://doi.org/10.1016/j.ijans.2019.04.004)